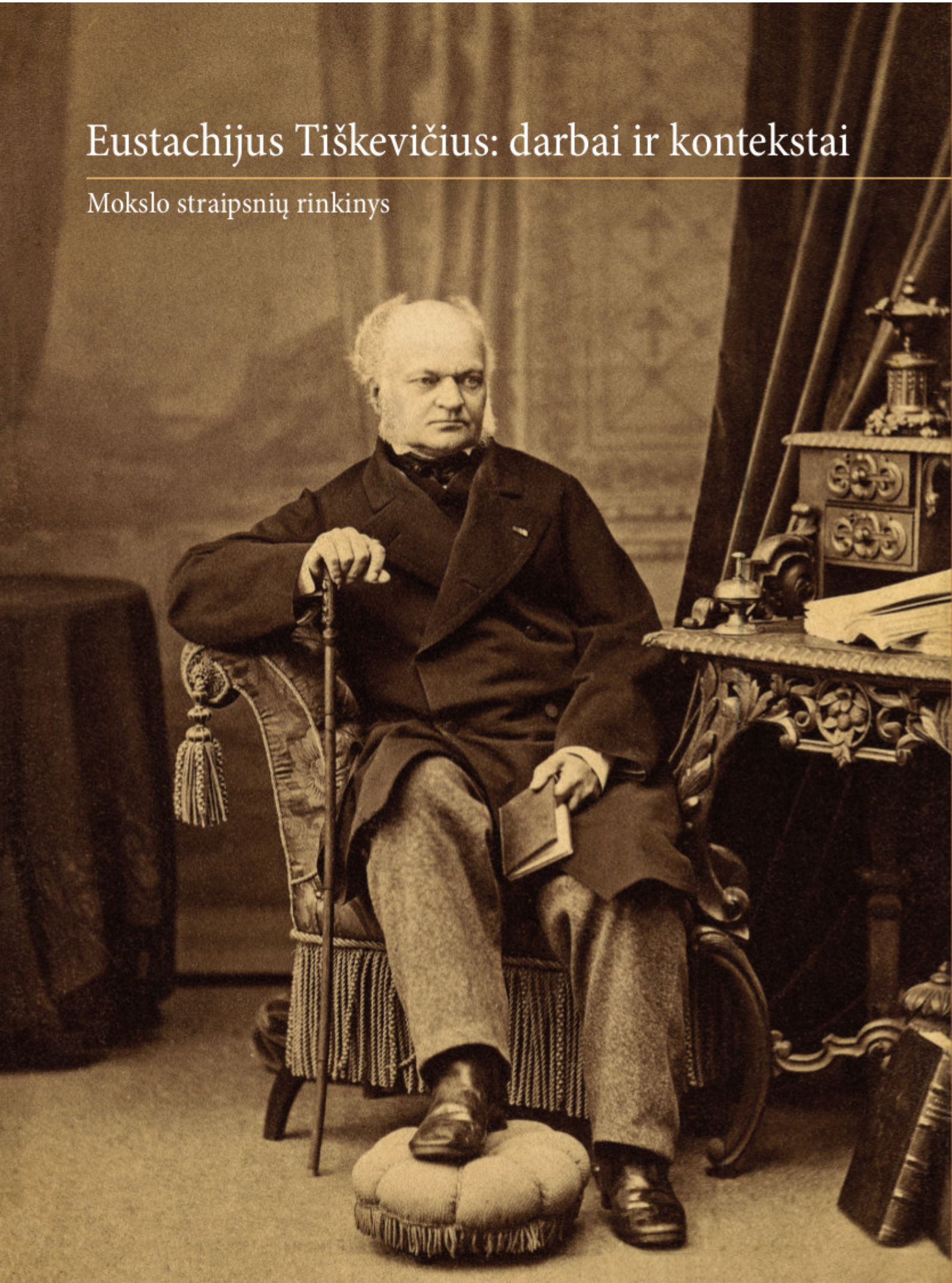

Eustachijus Tiškevičius: darbai ir kontekstai

Mokslo straipsnių rinkinys

Eustachijus Tiškevičius: darbai ir kontekstai

Mokslo straipsnių rinkinys

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Vilnius, 2014

UDK 908(474.5)(092)
Ti-135

Krygos leidimą rėmė

Lietuvos
mokslo
taryba

Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-8-1)

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Lietuvos kultūros taryba (sutarties Nr. LKT/S (5.20)-MVP-8)

Sudarytojai

dr. Žygyntas Būčys, dr. Reda Griškaitė

Redakcinė kolegija

dr. Žygyntas Būčys, dr. Olga Fishman, dr. Reda Griškaitė,
prof. dr. Aliaksandr Huzhalouski, Birutė Kulmytė,
prof. dr. Arvydas Pacevičius, doc. dr. Saulius Pivoras

Recenzentai

prof. habil. dr. Mykolas Michelbertas
dr. Rimantas Miknys

Redaktorė

Nijolė Deveikienė

Anglų kalbos vertėja

Aušra Simanavičiūtė

Lenkų kalbos redaktorė

Beata Piasecka

Rusų kalbos redaktorė

Larisa Lavriniec

Dailininkas

Arūnas Prelgauskas

I viršelyje

Eustachijus Tiškevičius. Fot. Robertas Borchardtas Ryga, XIX a. 7 deš.
LMAVB RS, SFg-2273

IV viršelyje

Eustachijaus Tiškevičiaus vizitinė kortelė. XIX a. vid.
LMAVB RS, f. 31, b. 146Q, L 2r

ISBN 978-609-8039-55-9

© Straipsnių autoriai, 2014

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2014

Turinys / Contents

Pratarmė / Foreword	9
Eustachijus Tiškevičius: pažintas ir nepažintas	
<i>Eustachy Tyszkiewicz: Familiar and Unfamiliar</i>	
ŽYGINTAS BŪČYS	
Eustachijaus Tiškevičiaus asmenybės ir veiklos recepcija	19
<i>The Reception of the Personality and Activity of Eustachy Tyszkiewicz</i>	
АЛЕКСАНДР ГУЖАЛОВСКИЙ	
Евстафий Тышкевич в белорусской историографии	33
<i>Eustachy Tyszkiewicz in Belarusian Historiography</i>	
SAULIUS PIVORAS	
Teritorinis tapatumas Eustachijaus Tiškevičiaus visuomeniniame-politiniame pasaulėvaizdyje	41
<i>Territorial Identity in Eustachy Tyszkiewicz's Social-Political Worldview</i>	
INGRIDA PAJEDAITE	
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka – didžiausia Eustachijaus Tiškevičiaus biografijos šaltinių saugykla	57
<i>Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences – The Largest Depository of Eustachy Tyszkiewicz's Biographical Sources</i>	
GRETA LEMANAITE	
Eustachijaus Tiškevičiaus veiklos pėdsakai Krokuvoje	73
<i>Traces of Eustachy Tyszkiewicz's Activity in Krakow</i>	
Archeologija – didžioji Eustachijaus Tiškevičiaus aistra	
<i>Archaeology, the Great Passion of Eustachy Tyszkiewicz</i>	
EUGENIJUS SVETIKAS	
Eustachijus Tiškevičius: „...ieškoti ir atrasti, o suradus skelbti pasauliui...“	89
<i>Eustachy Tyszkiewicz: „...To Search and Find, and Upon Finding, to Announce to the World...“</i>	
GINTAUTAS ZABIELA	
Eustachijaus Tiškevičiaus archeologinės veiklos paieškos (pagal Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos 1856–1865 m. posėdžių protokolus)	99
<i>Searching for Eustachy Tyszkiewicz's Archaeological Activity (after the minutes of the sessions of the Vilnius Provisional Archaeological Commission of 1856–1865)</i>	
АННА КАРПЕЧЕНКО	
Сотрудничество Евстафия Тышкевича с Московским археологическим обществом	115
<i>Eustachy Tyszkiewicz's Cooperation with the Moscow Archaeological Society</i>	

Eustachijus Tiškevičius: nuo šaltiniotyros iki numizmatikos*Eustachy Tyszkiewicz: From Source Research to Numismatics*

NASTAZIJA KERŠYTĖ

Eustachijus Tiškevičius: *modus vivendi* – praeitis ateičiai 123*Eustachy Tyszkiewicz: Modus Vivendi – The Past for the Future*

MINDAUGAS PAKNYS

Eustachijus Tiškevičius – Lietuvos vienuolynų tyrėjas 131

Eustachy Tyszkiewicz, a Researcher of Lithuanian Convents

AUKSUOLĖ ČEPAITIENĖ

Eustachijus Tiškevičius ir etnologinio pobūdžio žinios 145

Eustachy Tyszkiewicz and Ethnological Knowledge

ВЛАДИМИР СОСНО

Культурная жизнь белорусских крестьян и деятельность братьев Тышкевичей 157

The Cultural Life of Belarusian Peasants and the Activity of the Brothers Tyszkiewicz

DALIA GRIMALAUSKAITĖ

Eustachijus Tiškevičius ir numizmatika: tęsiant sąlyčio taškų paiešką 165

*Eustachy Tyszkiewicz and Numismatics: Continuing the Search for Common Points***Eustachijaus Tiškevičiaus rinkinių likimas***The Fate of Eustachy Tyszkiewicz's Collections*

DALIA OSTRAUSKIENĖ

Eustachijaus Tiškevičiaus archeologiniai rinkiniai Lietuvos nacionaliniame muziejuje 181

Eustachy Tyszkiewicz's Archaeological Collections at the National Museum of Lithuania

ALEKSIEJUS LUCHTANAS

Eustachijaus Tiškevičiaus archeologinių rinkinių likimas Rusijoje 201

The Fate of Eustachy Tyszkiewicz's Archaeological Collections in Russia

ЛИЛИЯ КОВКЕЛЬ, АРВИДАС ПАЦЯВИЧЮС

Евстафий Тышкевич и книжная культура земель бывшего Великого княжества Литовского XIX века 209

Eustachy Tyszkiewicz and the Culture of the Book in the Former Lands of the Grand Duchy of Lithuania in the 19th Century

ОЛЬГА ФИШМАН

Е. П. Тышкевич и другие: история и опыт современной репрезентации литовского культурного наследия в Российском этнографическом музее 227

Eustachy Tyszkiewicz and Others: The History and Experience of the Contemporary Representation of Lithuanian Cultural Heritage at the Russian Museum of Ethnography

„Kitoks“ Eustachijus Tiškevičius*A “Different” Eustachy Tyszkiewicz*

REDA GRIŠKAITĖ

Eustachijus Tiškevičius – beletristas 239

Eustachy Tyszkiewicz as a Fiction Writer

KRISTINA SYRNICKA

Eustachijaus Tiškevičiaus atminimų albumas 269

Eustachy Tyszkiewicz’s Autograph Book

VIDAS POŠKUS

Dar vienas žvilgsnis į artimiausią Eustachijaus Tiškevičiaus aplinką: Artūras Bartelis 281

Another Glimpse at Eustachy Tyszkiewicz’s Closest Environment: Artur Bartels

VINCAS RUZAS, IVAN SINČIUK

Eustachijaus Tiškevičiaus apdovanojimo dokumentai (publikacija) 291

Documents of Eustachy Tyszkiewicz’s Awards

JŪRATĖ GUDAITĖ

Eustachijaus Tiškevičiaus ikonografija 307

*The Iconography of Eustachy Tyszkiewicz***Eustachijus Tiškevičius ir Biržai***Eustachy Tyszkiewicz and Biržai*

VIOLETA PAUNKSNYTĖ-GAILIŪNIENĖ

Šešeri Eustachijaus Tiškevičiaus metai Biržuose (1866–1871) 323

Eustachy Tyszkiewicz’s Six Years in Biržai (1866–1871)

ARŪNAS BAUBLYS

Eustachijus Tiškevičius – lokalinės istoriografijos Lietuvoje pradininkas 333

Eustachy Tyszkiewicz: The Founder of Local Historiography in Lithuania

ŽYGINTAS BŪČYS, REDA GRIŠKAITĖ

Eustachijaus Tiškevičiaus darbai: bibliografijos rodyklė 339

Asmenvardžių rodyklė 346

Santrumpos 358

Apie autorius 359

Eustachijus Tiškevičius. Litogr. Adolphe'as Lafosse'as, Josepho Lemercler litografijos spaustuvė, leid. Jonas Kazimieras Vilčinskis. Paryžius, 1854. Iš *Album de Wilna* („Vilniaus albumas“), ser. 2, sąs. 6. LNM, IMIK 8533/1

Pratarmė

Pastaraisiais dešimtmečiais jubiliejų, prie kurių galėtume prirašyti skaičių 200, buvo ne vienas: 1996 m. – Jono Čečioto, 1998 m. – Adomo Mickevičiaus, 1999 m. – Simono Stanevičiaus, 2001 m. – Motiejaus Valančiaus, 2002 m. – Ignaciaus Domeikos ir Stanislovo Moravskio, 2003 m. – Simono Daukanto, 2006 m. – Emilijos Pliaterytės ir Konstantino Tiškevičiaus, 2010 m. – Lauryno Ivinskio. Minėta įvairiai – tarptautinėmis konferencijomis, filmais, parodomis, puošniais leidiniais ar tiesiog kameriniais pašnekesiais – nelygu, koks asmenybės svoris mūsų istorinėje sąmonėje. 2014 m. minėta dar vieno šios kartos atstovo, XIX a. vidurio Lietuvos kultūrinio ir mokslinio gyvenimo *spiritus movens* – grafo Eustachijaus Tiškevičiaus (Eustachy Tyszkiewicz, 1814–1873) 200 metų sukaktis.

E. Tiškevičius gimė 1814 m. balandžio 6 (18) d. Minske Pijaus Tiškevičiaus (Pius Tyszkiewicz, 1756–1858) ir Augustos Pliaterytės-Tiškevičienės (Augusta z Platerów Tyszkiewiczowa, 1782–1834) šeimoje. Vaikystė prabėgo šeimos rezidencijoje – Lahoisko dvare (Minsko gubernija, Barysavo apskritis), kuris garsėjo ne tik pavyzdingai tvarkomu ūkiu, bet ir puikia biblioteka, Tiškevičių ir Pliateryčių giminių portretų galerija, o ilgainiui – ir muziejumi. Neatsitiktinai ne Minskas, bet Lahoiskas (sic!) iki šiol klaidingai buvo laikomas E. Tiškevičiaus gimimo vieta.

E. Tiškevičiaus tėvai – išskirtinės asmenybės. Tėvas Pijus Tiškevičius – mokslo, ypač istorijos (rašė Lahoisko istoriją), ir meno, ypač muzikos (laisvalaikiu smuikuodavo), mylėtojas, apskritai originalas – net savo ilgaamžiškumu (mirė sulaukęs šimto ir dvejų metų amžiaus!). Motina Augusta Pliaterytė-Tiškevičienė – viena šviesiausių to meto moterų, kuri savo vaikams – pagimdė dukterį ir tris sūnus – ne tik įskiepijo tradicinius krikščioniškos moralės ir patriotizmo principus (tokia buvo svarbiausia šio krašto bajorės priedermė), bet ir davė pirmuosius bibliofilijos, kolekcionavimo ir muziejininystės pagrindus. Pirmagimis sūnus Konstantinas

ne tik pavyzdingai valdė Lahoisko ordinaciją, bet ir buvo mokslininkas, kolekcininkas ir keliautojas, ypač išgarsėjęs 1857 m. ekspedicija Nerimi. Sūnus Florijonas (Florian Tyszkiewicz, 1808–1831) nespėjo atsiskleisti – būdamas vos dvidešimt trejų metų žuvo per sukilimą. Duktė Celina Tiškevičiūtė-Šadurskienė (Celina z Tyszkiewiczów Szadurska, 1813–po 1873) gyveno ilgiau už savo brolius – tai jos namuose Vilniuje, Didžiojoje gatvėje, 1873 m. rugpjūčio 13 (25) d. anapilin iškeliaus jauniausias ir žymiausias jos brolis – Eustachijus Tiškevičius. Šeimos narių tarpusavio ryšiai buvo glaudūs. Tai liudija gausi Tiškevičių korespondencija, šiandien, kaip ir visas E. Tiškevičiaus archyvas, saugoma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje. Svarbiausia šios korespondencijos dominantė – abipusė meilė ir rūpestis, tiesiog pribloškiantys šiems laikams nekasdieniu kasdienių jausmų grožiu.

Mokyklas sūnams Tiškevičiai parenka labai kruopščiai. Vyresnieji Tiškevičių sūnūs baigia ne tik gimnazijas, bet ir Imperatoriškąją Vilniaus universitetą (toliau – Vilniaus universitetas). E. Tiškevičius iš pradžių mokosi prestižinėje Vilniaus gimnazijoje, o vėliau dėl silpnos sveikatos (negalavimai grafą lydės visą gyvenimą, todėl ilgainiui išmėgins visus garsiausius Europos kurortus, taip pat ir Druskininkus) perkeliamas arčiau tėvų namų, į Minsko gimnaziją. Bet, priešingai nei broliai, universiteto nebaigs – Vilniaus universitetas bus uždarytas vidurinės mokyklos baigimo išvakarėse. Universitetinio išsilavinimo stygių jaus visada. Todėl visada norės tą mokslo įstaigą atkurti.

Būdamas devyniolikos stoja valstybės tarnybon. Valdininko karjerą pradeda 1833 m. kaip Rusijos imperatorių ir carų ordinų kapitulos Šv. Onos ordino ekspedicijos raštininkas. Po dvejų metų paskiriamas Vilniaus karinio gubernatoriaus ir Gardino, Minsko ir Balstogės generalgubernatoriaus raštinės valdininku. 1840 m. perkeliamas į Černigovo, Poltavos ir Charkovo generalgubernatoriaus raštinę, kur

dirba sekretoriaus padėjėju. Tais pačiais metais jau eina gubernijos sekretoriaus, o po dvejų metų – Barysavo apskrities mokyklų garbės inspektoriaus pareigas. 1853 m. paskiriamas Proto negalia sergančių žmonių gydymo įstaigos Vilniuje globėju. Bet daugiausia nuveiks kaip Vilniaus senienų muziejaus globėjas ir Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos pirmininkas.

Tai žinomiausia E. Tiškevičiaus biografijos dalis, kuri ir sukurs jo kaip archeologo ir muziejininko įvaizdį. Ir šis vaizdas nėra neteisingas. Tačiau nėra ir visa apimantis. Nes iki šiol E. Tiškevičiaus biografija, kaip, beje, ir daugelio kitų iškilių XIX a. Lietuvos kultūros, mokslo ar visuomenės veikėjų, nebuvo kompleksiskai ir išsamiai tirta. Todėl tiek 2014 m. balandžio 9–11 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje ir Biržų krašto muziejuje „Sėla“ vykusio tarptautinė mokslinė konferencija „Eustachijus Tiškevičius: darbai ir kontekstai“, tiek šiandien skaitytojui pristatomas šis mokslo straipsnių rinkinys – tai siekis *pirmą kartą* giliau pažvelgti į šią primirštą ir neįvertintą, tarsi buvusią mūsų istorinės sąmonės parašėse, tačiau iškilią ir įvairiapusę asmenybę.

Todėl visi šioje knygoje publikuojami straipsniai aptariamos problematikos požiūriu suskirstyti į atskiras, tarpusavyje susijusias, viena kitą papildančias ir praplečiančias temines dalis, kurių jungiamoji grandis – E. Tiškevičius. Pirmojoje dalyje „Eustachijus Tiškevičius: pažintas ir nepažintas“ tarsi siekiama inventorizuoti jau žinomas žinias apie šią asmenybę: kaip E. Tiškevičius buvo suvokiamas ir vertinamas lietuviškoje ir baltarusiškoje historiografijoje, kaip buvo ir kaip šiandien yra priimamas istorinėje sąmonėje. Taip pat išsamiai pristatomas ir aptariamas gausus paties E. Tiškevičiaus arba su jo asmeniu susijęs rankraštinis palikimas Vilniaus ir Krokuvos atminties institucijose, leidžiantis ne tik giliau pažvelgti į jo biografiją, įvairius daugiašakės veiklos aspektus, bet ir nušviesti platų bičiulių – to meto Lietuvos ir visos Europos intelektualų – ratą, jų tarpusavio mokslinius ryšius ir interesus. Kartu šioje dalyje bandoma ir naujai brėžti E. Tiškevičiaus vertybines nuostatas, jo visuomeninį-politinį pasaulėvaizdį, Lietuvos reikšmę jo tapatybės sampratoje.

Iš pašaukimo senienų mylėtojas ir archeologas – toks paties E. Tiškevičiaus kurtas įvaizdis įsitvirtino tiek to meto, tiek nūdienos visuomenėje. Todėl antroje rinkinio dalyje „Archeologija – didžioji Eustachijaus Tiškevičiaus aistra“ ir siekiama aptarti jo indėlį į archeologijos kaip mokslo discipliną. E. Tiškevičius

šioje srityje neabejotinai buvo pirmeivis. Archeologo „karjerą“ pradėjęs 1837 m. kasinėjimais ir pirmosiomis publikacijomis periodikoje, savo archeologinius tyrimus apibendrino 1842 m. Vilniuje pasirodžiusioje studijoje *Rzut oka na źródła* archeologii krajowej* („Žvilgsnis į krašto archeologijos šaltinius“), kuri tapo pirmąja šios srities knyga Lietuvoje. Analizuojant šį ir po aštuonerių metų pasirodžiusį jau kur kas brandesnį veikalą *Badania archeologiczne nad zabytkami przedmiotów sztuki, rzemiosl i t. d. w dawnej Litwie i Rusi Litewskiej* („Archeologiniai meno, amatų ir kt. senųjų paminklų tyrimai senojoje Lietuvoje ir Lietuvos Rusioje“) bandoma įvertinti šių XIX a. viduryje dar naujų idėjų mokslo pasaulyje reikšmę, formuojamus disciplinos pagrindus, metodologinę prieigą ir įtaką tolesnei jos raidai. Įdomi ir to meto mokslo visuomenės recepcija. Nors vėliau asmeninė E. Tiškevičiaus archeologinė veikla kiek prigeso, tačiau sukauptas archeologijos rinkinys tapo pagrindu 1855 m. įsteigtam Vilniaus senienų muziejui bei paskata tolesniems tyrimams, kurių ėmėsi prie muziejaus veikusios Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos nariai. Konferenciją ženklino ir viena itin maloni staigmena – privačiame rinkinyje buvo atrasti pirmųjų Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos posėdžių protokolų originalai, kurie suteikė unikalią progą pažvelgti į šios draugijos veiklos visumą, aptarti jos „grynosios“ archeologijos darbus, o E. Tiškevičių išryškinti kaip gabų ir vienijantį mokslinės veiklos organizatorių. Nuošaly neliko ir jo ryšiai su Rusijos imperijos bei Europos mokslo draugijomis, plačiau aptartas 1864 m. užsimezgęs bendradarbiavimas su Imperatoriškąja Maskvos archeologijos draugija.

Trečioji knygos dalis „Eustachijus Tiškevičius: nuo šaltiniotyros iki numizmatikos“ atskleidžia itin platų E. Tiškevičiaus mokslinį žvilgsnį į praeitį. Šis visapusiškumas parodomas tarsi škieuojant kitus, mažiau žinomus jo tiriamosios veiklos bruožus. Nes moksliniame E. Tiškevičiaus *credo* išnykusios ar jau blėstančios praeities fiksavimas neapsiribojo tik archeologijos paminklais. Ir rašytinius šaltinius, bylojančius buvusios valstybės istoriją, tautos būvį ar pavienių asmenų refleksijas – jų paiešką, kaupimą, publikavimą suvokė kaip nepaprastai svarbią visuomenės istorinės atminties puoselėjimo misiją, kaip savotišką kovą dėl tikroviško Lietuvos istorijos

* Sic! Tokia šio žodžio forma vartojama ne tik E. Tiškevičiaus knygos pavadinime, bet ir visame tekste, taip pat šio veikalio rankraščiuose.

Eustachijaus Tiškevičiaus asmenybės ir veiklos recepcija

Reikšmingos datos, sukaktys, jubiliejai ir jų įprasminimas paprastai siejasi su visuomenėje tuo metu vyraujančiomis atminties ir užmaršties sampratomis. Taip tarsi sprendžiamas kabelio vietos sakinyje „atminti negalima užmiršti“ klausimas. Aktualindami iškilaus asmens ar istorinio įvykio reikšmę, kuriame nūdienos visuomenei svarbius atminties vaizdinius ir taip jungiame praeitį su dabartimi. Piešdami savo santykio su istorija eskizus ne tik išsipareigojame praeičiai, bet ir kuriame savo kaip bendruomenės, tautos tapatybę dabartyje. Šio atminties ir užmaršties diskurso kontekste aktualus ir 2014 m. minimas Eustachijaus Tiškevičiaus (Eustachy Tyszkiewicz, 1814–1873) 200-ųjų gimimo metinių jubiliejus.

E. Tiškevičiaus darbai reprezentuoja XIX a. modernėjančios Lietuvos visuomenės lūkesčius. Jis atstovauja tai tarpsukiliminės Lietuvos intelektualų kartai, kuri po Vilniaus universiteto uždarymo ir 1830–1831 m. sukilimo represijų atoslūgio ima pati, savo laisva valia ir apsisprendimu šiame krašte gaivinti ir kurti *savo* mokslą, *savo* kultūrą. Iškeliamas aiškiai įsisąmonintas tikslas – žodžiu, raštu ir vaizdu skleisti *savo* Lietuvos istoriją, *savo* Lietuvos paveldą, tuo budinant ir puoselėjant tautą. Todėl tam tikra prasme E. Tiškevičiaus kartos žmonės galima vadinti Tautų pavasario šaukliais Lietuvoje.

E. Tiškevičius – priešakinė šio intelektualų sambūrio figūra, suorganizavusi ir įkūrusi to meto visuomenei šios *savos* praeities atradimo ir pasakojimo centrą – VSM ir VLAK. Jis ir pirmasis, sukūręs *lietuviškų senienų* mokslą – archeologiją. Šis E. Tiškevičiaus ir jo bendraminčių atsigręžimas į tautos paveldą ir istoriją, jų pastangos ieškoti ir atrasti visuomenę vienijančią tradiciją ir būtų Lietuvos kultūros modernėjimo pradžia. Tuometės suvoktys – *Lietuva, tauta* – skiriasi nuo dabar mums įprastų, tačiau vargu ar tai gali būti priežastis užmiršti šią savitą XIX a. tarpsukiliminės Lietuvos intelektualų kartą.

E. Tiškevičiaus, kaip ir jo bendraminčių, vertinimai buvo ir tebėra nevienareikšmiški. Vienokį jį matė amžininkai, kitaip jo veiklą suvokė jo „sūnų“ karta, dar kitaip jis atrodo iš dabarties perspektyvos. Visuomenės kinta, taigi kinta ir jų vaizdiniai, ir sampratos. Todėl šiandien, jau skaičiuojant 200 metų nuo E. Tiškevičiaus gimimo ir vos ne pusantro šimto metų nuo jo mirties, pravartu pasižiūrėti, koks Lietuvoje buvo tapomas jo istorinis portretas ir kaip šis paveikslas kito. Kitaip tariant, ką mums reiškia E. Tiškevičiaus asmuo, kuo jis mums svarbus ar išskirtinis, o gal, priešingai, nėra vertas tokios pagarbos, kuria jį apdovanojo dauguma jo amžininkų. Ir pagaliau, su kuo susijusi vienokia ar kitokia E. Tiškevičiaus veiklos samprata.

Bandydami atsakyti į šiuos klausimus ir pamėginsime trumpai pažvelgti į XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuviškoje ir lenkiškoje spaudoje bei vėlesnėje mokslinėje lietuvių istoriografijoje pateiktus ir vyraujančius E. Tiškevičiaus asmenybės ir veiklos vertinimus, taip pat sieksime atskleisti tokios recepcijos formavimosi prielaidas.

E. Tiškevičius amžininkų prisiminimuose

XIX a. tekstuose rasime ne vieną amžininkų užrašytą E. Tiškevičiaus apibūdinimą ar vertinimą. Gausi publikuota E. Tiškevičiaus mokslinė ir grožinė kūryba, kultūrinė ir labdarinė veikla bei kasdienis gyvas bendravimas, dalykiški ir bičiuliški pašnekesiai, privati epistolika – tas vidujai artimas buvimas kartu – bičiuliams ir amžininkams leido iš arčiau pažinti jo džiaugsmus ir rūpesčius, pomėgius ir būdą, idėjas ir siekius, pagaliau – pasaulėvaizdį. Kartu tai formavo ir požiūrį į E. Tiškevičiaus asmenybę, jo kultūrinę ir mokslinę veiklą, jo darbų reikšmę ano meto visuomenėje.

Amžininkai pirmiausia jį vieningai vertino kaip iškilų mokslininką, aistringą praeities, ypač lietuviškų senienų, žinovą: „Vilniaus muziejaus įkūrėjas, Archeologijos draugijos pirmininkas, garsus archeologas, kuris pirmasis po Chodakovskio [archeologo,

Vilniaus panorama nuo Bokšto kalno. Juozapo Ozembiausko litografijos spaustuvė. Vilnius, 1850. LNM, IMik 370

etnografo Zorijano Dolengos-Chodakovskio (Zorian Dołęga-Chodakowski; tikr. Adam Czarnocki, 1784–1825). – Ž. B.] pas mus pradėjo tirti, kasinėti ir spaudoje skelbti archeologijos darbus¹. Jis „karštai troško patraukti kitus savo pomėgiais ir pasidalyti žiniomis, sukauptomis ilgamečiu darbu. [...] trokšdamas visam laikui įkurti mūsų senajame mieste mokslo įstaigą, jis nusprendė su vargu sukauptus lobius skirti visuomenės labui“². Tai buvo „vyras, sąžiningai nusipelnęs mūsų raštijos ir archeologinių tyrimų srityje. Garbingame šiam mokslui pasišventusių darbuotojų būryje ypatingą užima vietą“³.

Toks viešumoje formuojamas seniųjų tyrėjo (*starożytnik*) ir archeologo įvaizdis buvo artimas ir pačiam E. Tiškevičiui. Štai 1854 m. rinkinyje *Album de Wilna* („Vilniaus albumas“) publikuotą reprezentacinį jo portretą lydėjo įrašas: „Lietuviškų seniųjų tyrėjas ir daugelio mokslo draugijų narys“ (*Badacz Starożytności Litewskich i Członek wielu Towarzystw uczonych*)⁴. O dažnai tiek viešuose pasisakymuose, tiek privačiuose laiškuose ir pats E. Tiškevičius save pavadindavo lietuviškų seniųjų tyrėju ir archeologu, savo gyvenimo tikslą apibūdindamas taip:

1835 m. persikėliau iš Sankt Peterburgo tarnybon Vilniuje, kur, dirbdamas tuomečio generalgubernatoriaus kanceliarijoje, atradau daug mokslo žmonių, tiek pasilikusių iš senojo universiteto, tiek ir asmeniškai pasišventusių mokslui, kurie

savo anksčiau surinktą ir parengtą medžiagą bei darbus ruošė spaudai. [...] Surinkti visa tai į vieną mokslo būrį, įkurti Mokslo draugiją, įsteigti muziejų ir biblioteką kaip pagalbinius šaltinius besidarbuojantiems, atidaryti viešą skaityklą, užsiimti naudingų raštų leidyba ir sutelkti į vieną visumą išsklaidytus tuomečių įvykių pavienius asmenis, reprezentuojančius krašto inteligentiją, tapo mano gyvenimo uždaviniu⁵.

Išskiriant E. Tiškevičiaus mokslinius nuopelnus, pirmiausia archeologijos srityje, amžininkams ne mažiau patraukli atrodė ir jo individualybė – tiek būdo bruožai, tiek pati išvaizda. Tai esą buvusi „įspūdinga asmenybė [...], žilas beveik nuo jaunumės, nors veidas visai nesenas, aukšta praplikusi kaktą, ant smilkinių styrantys du plaukų kuokštai tarsi rageliai“⁶. Tuo „jis buvo panašus į kažkokį indų dievuką“⁷. E. Tiškevičių iš kitų skyrė „nepalyginamas pasakotojo talentas, neišsenkantis sąmojis, gausybė žinių ir sveikas humoras – nedažnai pasitaikantis derinys“⁸, todėl „visur – pokylyje, cukrainėje ar teatro ložėje – jį supdavo gausus būrys klausytojų“⁹. O jo originalūs sąmojai, kartais itin kandūs, keliavo iš lūpų į lūpas. Štai kad ir toks, papasakotas Ipolito Korvino-Milevskio (Hipolit Korwin-Milewski, 1848–1932): kai kažkoks

¹ A. H. Kirkor, *Ze wspomnień wileńskich, Knj*, 1884-01-15(27) (Nr. 3), p. 4.

² Jan ze Śliwina [A. H. Kirkor], *Przedadzi po Wilnie i jego okolicach*, Wilno: Drukarnia A. Marcinowskiego, 1856, p. 227. Taip pat žr. A. H. Kirkoras, *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*, Vilnius: Mintis, 1991, p. 225.

³ K. W. Wójcicki, Eustachy hrabia Tyszkiewicz, *Kłosy*, 1865-04-13(25) (Nr. 43), p. 497.

⁴ A. Lafosse, Eustachy Tyszkiewicz = Eustache Tyszkiewicz, J. K. Wilczyński, *Album de Wilna*, Paris: Imp. Lemerrier, [1854], ser. 2, sąs. 6.

⁵ E. T. [E. Tyszkiewicz], *Archeologia na Litwie* (Odbitka z *Rocznika dla Archeologów z roku 1871*), Kraków, w C. K. Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, pod zarządęm Konst. Mańkowskiego, 1872, p. 10–11.

⁶ A. H. Kirkor, *Ze wspomnień wileńskich*, p. 4.

⁷ G. Puzynina z Güntherów, *W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815–1843*, z 18 ilustracijami i 27 winjetami, wydali A. Czartkowski i H. Mościcki, Wilno, nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, [1928], p. 268. Taip pat žr. G. Giunterytė Puzinienė, *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose. 1815–1843 metų dienoraštis*, Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2005, p. 242.

⁸ A. H. Kirkor, *Ze wspomnień wileńskich*, p. 4.

⁹ G. Puzynina z Güntherów, *W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815–1843*, p. 268. Taip pat žr. G. Giunterytė Puzinienė, *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose. 1815–1843 metų dienoraštis*, p. 242.

Didžioji gatvė
ir Šv. Kazimiero
bažnyčia Vilniuje. Juozapo
Ozemblausko litografijos
spaustuvė. Vilnius, 1830.
LNM, IMIK 9400

svarbus Rusijos administracijos valdininkas E. Tiškevičiaus atsiprašinėjo už tai, kad užlipo jam ant kojos, pastarasis atsakęs: „Prašom nesivaržyti, esu katalikų tikėjimo“ (*Proszę się nie żenować, jestem katolickiego wyznania*)¹⁰. E. Tiškevičiaus kuriama aplinka, „jo namai buvo viso Vilniaus intelektualinio gyvenimo židiny. Čia dėl ypatingo šeimnininko lankstumo niekam nežinomos kilmės ar ne itin naujus švarkus dėvintys žmonės jautėsi tarsi savo namuose ir leido laiką kartu su žmonėmis, pasipuošusiais šventiniais paryžietiškais frakais, turinčiais garbų vardą ar pareigas, ir niekas tuo nesistebėjo, niekas dėl to nesijautė nepatogiai“¹¹. Tokiais ir panašiais žodžiais E. Tiškevičių, dažnai nevengdami subjektyvaus požiūrio, apibūdindavo jį pažinoję amžininkai ir bičiuliai. Tokį jį matė ir taip jį vertino to meto visuomenė.

Be abejo, E. Tiškevičius, kaip ir dalis tarpsukiliminės Lietuvos intelektualų, susilaukė ir kitokių, ne tokių teigiamų savo veiklos vertinimų ar net kaltinimų, kurie ypač išryškėjo numalšinus 1863–1864 m. sukilimą. Imperinė administracija E. Tiškevičių ir jo bendraminčius kaltino diletantizmu, kompetencijos stoka ir nemoksliskumu. O kai kurie emigracijos atstovai ir vietos bajorai niekinamai vadino „renegatais“ (*odstępcy*), piktindamiesi kompromisais ir lojalumu Rusijos administracijai vardan menkos kultūrinės saviraiškos ir savarankiškumo. Vis dėlto tokie negatyvūs vertinimai nebuvo dominuojantys, veikia pavieniai, labiau išreiškę kaltinusiųjų politinius lūkesčius ir nusivylimą, o ne konstruktyvią E. Tiškevičiaus mokslinės ir kultūrinės veiklos kritiką.

Pagrindinis, galime netgi sakyti – *tikrasis* to meto visuomenėje vyravęs požiūris į E. Tiškevičiaus veiklą geriausiai atsiskleidžia jam skirtoje biografinėje apybraižoje, pasirodžiusioje 1865 m. balandžio mėnesį¹², kaip tik tada, kai sprendėsi labiausiai E. Tiškevičiaus branginto kūrinių – VSM – likimas. Šiame Varšuvoje išspausdintame folkloristo ir literato, VLAK tikrojo nario Kazimierzo Władysława Wójcickio (1807–1879) rašinyje palankiai vertinami ir pristatomi E. Tiškevičiaus nuveikti moksliniai ir kultūriniai darbai, apžvelgiama jo kūryba, biografija, o tekstas iliustruotas jo portretu ir VSM salės vaizdu. Tačiau šiame kontekste svarbiausias ne tiek šios apybraižos turinys, kiek pats jos publikavimo faktas. Ne mažiau svarbus ir tekstą iliustruojantis VSM paveikslas. Taip šioje nelygioje kovoje dėl išlikimo tarsi simboliškai buvo parodytas visuomenės palaikymas tiek E. Tiškevičiui, tiek jo sukurtam mokslo ir kultūros židiniui Vilniuje.

Įsidėmėtina ir tai, kad netrukus po E. Tiškevičiaus mirties periodikoje pasirodė ne tik išsamus jo bičiulio, literato, VLAK nario bendradarbio Vincento Korotinskio (Wincenty Korotyński, 1831–1891) parašytas nekrologas¹³, bet ir buvo išleistos dvi (sic!) atskiros knygelės, plačiai nušvietusios E. Tiškevičiaus biografiją, mokslinę veiklą ir kūrybą, tuo įvertinant jo nuopelnus to meto visuomenei¹⁴. Toks išskirtinis dėmesys vienam asmeniui tada buvo retas.

¹² K. W. Wójcicki, *Eustachy hrabia Tyszkiewicz*, p. 497–498, 500.

¹³ W. Korotyński, *Eustachy hr. Tyszkiewicz*, *Tygodnik Ilustrowany*, 1873-09-08(20) (Nr. 299), p. 133–134; 1873-09-15(27) (Nr. 300), p. 154–155; 1873-09-24(10-04) (Nr. 301), p. 163.

¹⁴ S. Krzyżanowski, *Eustachy hrabia Tyszkiewicz i jego prace*, popredził kilkoma słowy Stanisław Kunasiewicz, Lwów, z Drukarni Krajowej M. E. Poremby, 1873; S. Kunasiewicz, *Eustachy hrabia Tyszkiewicz. Wspomnienie pośmiertne* (z portretem E. hr. Tyszkiewicza i podobizną podpisu), we Lwowie: Główny skład w „Księgarni Polskiej”, 1874.

¹⁰ H. Korwin-Milewski, *Siedemdziesiąt lat wspomnień (1855–1925)*, Poznań: Jan Jachowski, Księgarnia Uniwersytecka, 1930, p. 63.

¹¹ W. Korotyński, *Eustachy hr. Tyszkiewicz*, *Tygodnik Ilustrowany*, 1873-09-24(10-04) (Nr. 301), p. 163.

Aušrininkų recepcija

Siekiant geriau suprasti šiandien vyraujančius vaizdinius apie E. Tiškevičių, dera atidžiau pažvelgti į XIX a. pabaigą – XX a. pradžią, ištakų ieškant aušrininkų¹⁵ formuojamuose lietuvių tautinio judėjimo naratyvuose. Šio judėjimo ideologai iš pirmo žvilgsnio tarsi pratęsia ir atkartoja „savo tėvų“ – tarpsukiliminės Lietuvos inteligentų kartos – nuostatas ir „stiprybės semiasi iš praeities“, labiausiai susitelkdami į Lietuvos istorijos ir paveldo aktualinimą kaip vieną pagrindinių tautos savimonės ir tapatybės puoselėjimo elementų. Štai jau pirmajame *Aušros* numeryje, įžanginiame straipsnyje, kuriame ir formuluojamas tautinio atgimimo *credo*, Jonas Basanavičius (1851–1927) rašo:

visa mūsų giminė (tauta) turėtų atminti ir pažinti praėjusį laiką [...]. Mūsų tad ypatingiausias ir didžiausias rūpestis bus duoti pažinti mūsų broliams Lietuvoj nusidavimą senovės gadynės ir veikalų mūsų garbingų sentėvių. [...] mes neužsimiršime rinkti ir aprašinėti visokius lietuviškus senovės paminklus ir liekanas (kas liko), iš kurių galima pažinti gyvenimą, būdą, dabą, senovišką tikybę mūsų senelių¹⁶.

Ne tik *Aušroje*, bet ir apskritai visoje aušrininkų periodikoje krašto paveldui skiriama daug vietos. Atskiruose straipsniuose aprašomi Lietuvos piliakalniai ir pilys, pilkapiai, lietuviškos senienos, monetos ar pavieniai archeologiniai radiniai; aptariamas lietuvių ikirikščioniškų dievybių panteonas, mitologiniai akmenys ar runų raštas, galop analizuojama ir pati lietuvių kilmė.

Tačiau atsigręždama į praeities paveldą ir jo atmintį, jaunoji aušrininkų karta nebenori paklusti „tėvų“ formuotoms ir puoselėtoms vertybėms. Tarsi maištaudami ir protestuodami prieš iki šiol gaivintą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tradicijos idėją bei „garbingos ir laisvos“ valstybės nostalgiją, o kartu įteisindami save dabartyje, ima kurti savą, *kitą*, praeities percepciją. Paveldo atgaivinimas ir įtraukimas į kolektyvinės atminties horizontus pirmiausia remiasi sodietiškiosios kultūros pagrindais, t. y. tuo, kas sava ir artima šio gyvenimo būdo atstovams. Aušrininkų raštuose revizuojant ir išgryninant LDK istorinį palikimą daugiausia dėmesio kreipiama į tautos ištakas, savotišką „aukso amžių“ – ikirikščioniškiosios

Lietuvos laikotarpį ir paveldą. Kaip tik tada aktuali tampa ir archeologija – tiek, kiek ji gali nušviesti ir paaiškinti tautos kilmę pagoniškame kontekste. Aki vaizdžiausi tokiu pagrindu kaupiamo paveldo pavyzdžiai yra lietuviškų draugijų, tarp kurių išsiskiria 1907 m. įkurta Lietuvių mokslo draugija, rinkiniai arba 1900 m. lietuvių ekspozicijos pasaulinėje parodoje Paryžiuje koncepcija.

Tad ir LDK tradicijai atstovavusių „tėvų“ raštai, mokslinis įdirbis aušrininkams buvo aktualus ir svarbus tiek, kiek atitiko šią naująją istorijos ir paveldo suvoktį. Todėl, kaip pažymi istorikė Reda Griškaitė, jų požiūris į tarpsukiliminės Lietuvos tyrėjų kartą buvo sudėtingas ir nevienareikšmis¹⁷. Išskirtinę vietą čia užėmė tik istoriko Teodoro Narbuto (Teodor Narbutt, 1784–1864), pirmojo, kad ir lenkiškai, parašiusio „teisingą“, „mūsų“ Lietuvos istoriją, darbai. Darbai, su kuriais subrendo ir pati aušrininkų karta¹⁸. Tačiau E. Tiškevičiaus, kuris pirmas perteikė „teisingą“ Lietuvos istoriją VSM ekspozicijoje, vieta „garbingų mūsų raštininkų ir žymesnių vyrų“ būryje buvo kur kas kuklesnė. Tai galbūt ir dėsninga, kadangi šis *vaizdu*, o ne žodžiu fiksuotas Lietuvos istorijos pasakojimas jau buvo sunaikintas ir išlikęs tik jį mačiusiųjų atmintyje. Todėl ir E. Tiškevičius aušrininkų kartai pirmiausia buvo įdomus kaip archeologas, tyręs ir aprašęs ikirikščioniškos Lietuvos senienas, o ne muziejininkas, kaupęs ir eksponavęs LDK paveldą.

XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuviškos periodikos paveldui bei istorijai skirtų publikacijų gausoje E. Tiškevičiaus pavardė paminėta vos keletą kartų ir tai tik epizodiškai, aptariant jo veiklą platesniame archeologinių tyrimų kontekste ir įvardijant jį kaip vieną iš tyrėjų. Štai 1891 m. *Varpe* paskelbtame Tado Daugirdo (Tadeusz Dowgird, 1852–1919) straipsnyje apie archeologinius tyrimus minima, kad Žemaitijoje greta kitų archeologų „tyrinėjimus vedė“ E. Tiškevičius, o spaudoje „apgarsyti buvo tik darbai gr. Eust. Tyszkiewicz'iaus ir mano [t. y. T. Daugirdo. – Ž. B.]“, be to, Lietuvoje „trijų Tiškevičių“ archeologiniai tyrimai „apima gana didelį plotą“¹⁹. Panašiai rašoma ir 1905 m. *Lietuvių laikraštyje*, kur minimas „grafas Eustakas Tiškevičius“, tyręs „kopas“ (t. y. kaupus) ir

¹⁵ Žodžiui „aušrininkas“ šiame straipsnyje suteikiama platesnė reikšmė. Aušrininkais vadinami ne tik tiesioginiai šio leidinio steigėjai, redaktoriai ir bendradarbiai, bet ir kiti modernaus XIX a. 9-ojo – XX a. 2-ojo dešimtmečio lietuvių nacionalinio judėjimo veikėjai, impulso sėmėsi iš šio leidinio idėjos, – kad ir kokiai ideologinei srovei jie vėliau būtų atstovavę.

¹⁶ B. [J. Basanavičius], Priekalba, *Aušra*, 1883, Nr. 1, p. 6–7.

¹⁷ R. Griškaitė, *Aušra* ir Teodoras Narbutas, *Archivum Lithuanicum*, t. 15, 2013, p. 247.

¹⁸ Ten pat, p. 253–255.

¹⁹ T. Dowgird [T. Daugirdas], Trumpa apžvalga padarytu Lietuvoje ir Žemaitijoje archeologizku tyrinėjimu palaiku priesistorizkos gadynės, iš lenkų k. vertė J. Bitaitis [J. Staugaitis], *Varpas*, 1891, Nr. 6, p. 87–88.

The Reception of the Personality and Activity of Eustachy Tyszkiewicz

SUMMARY

The diverse scholarly and cultural activity of Eustachy Tyszkiewicz has received a great deal of scholarly attention and analysis in the recent years, thus expanding and supplementing the understanding of Tyszkiewicz's personality and activity established in the scholarly discourse. However, in a wider context, e.g., in school textbooks or books of popular science, we can see a paradoxical situation. Tyszkiewicz's scholarly activity, just like his most important creations – the Vilnius Museum of Antiquities and the Vilnius Temporary Archaeological Commission, the only centres of organising the cultural and scientific life in Lithuania in the mid-19th century – are presented as insignificant episodes of Lithuania's history or discussed only fragmentarily; they as if fall out of the general narrative of 19th century history of Lithuania. The understanding of Tyszkiewicz's personality and activity, prevailing in today's public space, could be described rather laconically: "The archaeologist [...] was the first to try to systemise the material of Lithuanian and Belarusian archaeology according to scientific principles, although he did not discard romantic illusions. His works made quite a strong influence on the subsequent generations of archaeologists." (Tomas Venclova, *Vilniaus vardai*, Vilnius, 2006). The reception of a certain phenomenon, approach or views is closely related with the issue of identity. Thus, while analysing the reception of Tyszkiewicz it is necessary to have a closer look at the end of the 19th century, and look for the sources of this reception in the narratives of the Lithuanian national movement. Its ideologists dedicated special attention to the actualisation of Lithuanian history and heritage as one of the main elements of nurturing self-consciousness and identity. While looking at the Lithuanian periodicals and publications of the late 19th – early 20th century, we can see that Tyszkiewicz was hardly given any attention. His name was only mentioned among other researchers in several of the numerous publications discussing the archaeological monuments of Lithuania. Tyszkiewicz's monograph on Biržai, which was briefly summarised in the newspaper *Lietuvių laikraštis* (1905) by Martynas Yčas, received somewhat more attention,

but without any emphasis on the author of the monograph and the fact of its retelling. Together with his brother Konstanty Tyszkiewicz (1806–1868), Eustachy Tyszkiewicz was included in the gallery of "images of our eminent compatriots" compiled by Antanas Milukas, as worthy to be mentioned "among many others who wrote about Lithuania and its past" (*Lietuviškas Albumas*, laida II: *Musu raštinykai ir žymesni vyrai*, Shenandoah, 1900). These are probably the most significant facts of the actualisation of Tyszkiewicz's personality and activity. Whereas in the first synthetic works of Lithuanian history of the early 20th century, the activity of the museum and the commission was passed over completely, jumping from a discussion of the significance of Vilnius University in the early 19th century to the period of the press ban.

This rather reserved reception or, to be more exact, total disregard of Tyszkiewicz's personality and activity was determined by the fact that unlike other figures of his environment, such as Teodor Narbutt (1784–1864), Adam Honory Kirkor (1818–1886), Józef Ignacy Kraszewski (1812–1887), or Władysław Syrokomla, alias Ludwik Kondratowicz (1823–1862), Tyszkiewicz did not leave such memorable works or publications on Lithuanian history, while the exhibits of the museum of "Lithuanian antiquities", which he had accumulated, were taken away from Lithuania and never returned. On the other hand, he was a stranger to the ideologists of the Lithuanian national movement both because of the language of his writings and his "different" understanding of Lithuanian history, although they acknowledged his contribution as an archaeologist.

Tyszkiewicz's works were understood and assessed somewhat differently by the Vilnius intellectuals of the late 19th – early 20th century, who professed the views of *krajowcy*. Quite a few publications actualising Tyszkiewicz's scholarly and cultural heritage, realising and accepting him as part of one's own cultural tradition, and emphasising cultural exchange and continuity, appeared in the Polish periodicals published in Vilnius at that time. By the efforts of the well-known Vilnius antique dealer and "a person close to the father of Lithuanian archaeology and the executor of his will", Lucjan Moraczewski (1822–1909), a medal in commemoration of Tyszkiewicz was coined in St. Petersburg.

Tyszkiewicz's reception in the late 19th – early 20th century determined his later rejection or acceptance in historiography.

Marcellus Janusiewicz

PAŁAC W LOGOYSKU.

1795

Дворец в Логойске. Рисовал Марцелий Янушевич. Вильно, 1850 (?)
VUB RS, f. 78, b. 23

Marcellus Janusiewicz

ФABPИКА ПЛОТНА W LOGOYSKU.

1796

Фабрика полотна в Логойске. Рисовал Марцелий Янушевич. Вильно, 1850 (?)
VUB RS, f. 78, b. 24

(Franciszek Wilczyński, 1796–1859)⁶⁶, istoriko, publicisto, visuomenės veikėjo, VLAK vicepirmininko M. Balinsko⁶⁷, žinomo ano meto literato, vertėjo, Lietuvos dvasinės seminarijos (stačiatikių) profesoriaus Placido Jankovskio (Placyd Jankowski *vel* John of Dycalp, 1810–1872)⁶⁸, istoriko, publicisto, rašytojo, leidėjo, VLAK tikrojo nario Juozapo Ignacijaus Kraševskio (Józef Ignacy Kraszewski, 1812–1887)⁶⁹, jau minėtų istorikų M. Malinovskio⁷⁰, T. Narbuto⁷¹ ir J. G. Rudaminos⁷², poeto Ignacijaus Šidlovskio (Ignacy Szydlowski, 1793–1846)⁷³, literato ir leidėjo Romualdo Podberesko (Romuald Podbereski, 1812–1863)⁷⁴, rašytojo Ludwiko Szyrmerio (1809–1886)⁷⁵, bibliofilo, literato, vertėjo Mykolo Borcho (Michał Borch, 1806–1881)⁷⁶, rašytojo, publicisto, istoriko, VLAK tikrojo nario Kazimierzo Władysława Wójcickio (1807–1879)⁷⁷, gamtininko, gydytojo, mokslo ir visuomenės veikėjo Eduardo Karolio Eichvaldo (Karl Eduard von Eichwald, 1795–1876)⁷⁸ ir kitų asmenų⁷⁹ autografi. Šiame fonde yra ir vienas kiek vėlesnio

⁶⁶ [P. Višinskio laiškas iš Jasonių, Vilniaus, Kauno E. Tiškevičiui j Barysavą [daugumoje laiškų adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], 1844–1846, ten pat, b. 189/1, l. 1r–15v.

⁶⁷ [M. Balinsko laiškas iš Vilniaus ir Jašiūnų E. Tiškevičiui j Vilnių], 1845–1849, ten pat, b. 189/2, l. 4r–11v.

⁶⁸ [P. Jankovskio laiškas iš Žyrovčių ir Vilniaus E. Tiškevičiui j Barysavą, Slucką, Minską], 1844–1845, ten pat, b. 189/3, l. 1r–18v.

⁶⁹ [J. I. Kraševskio laiškas iš Horodoko E. Tiškevičiui j Minską [daugumoje laiškų adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], 1843–1848, ten pat, b. 189/4, l. 1r–9v.

⁷⁰ [M. Malinovskio laiškas iš Vilniaus E. Tiškevičiui j Barysavą ir Minską [daugumoje laiškų adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], 1841–1851, ten pat, b. 189/5, l. 1r–37v.

⁷¹ [T. Narbuto laiškas iš Šiaurių E. Tiškevičiui [adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], 1843–02-15, ten pat, b. 189/6, l. 2r–3r.

⁷² [J. G. Rudaminos laiškas iš Vilniaus E. Tiškevičiui [adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], 1842–1848, ten pat, b. 189/7, l. 1r–5r.

⁷³ [I. Šidlovskio laiškas iš Vilniaus E. Tiškevičiui j Sankt Peterburgą ir Lahoiską [daugumoje laiškų adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], 1840–1845, ten pat, b. 189/9, l. 1r–44v.

⁷⁴ [R. Podberesko laiškas E. Tiškevičiui j Vilnių (?)], 1849–05-01, ten pat, b. 189/8, l. 1r–2v.

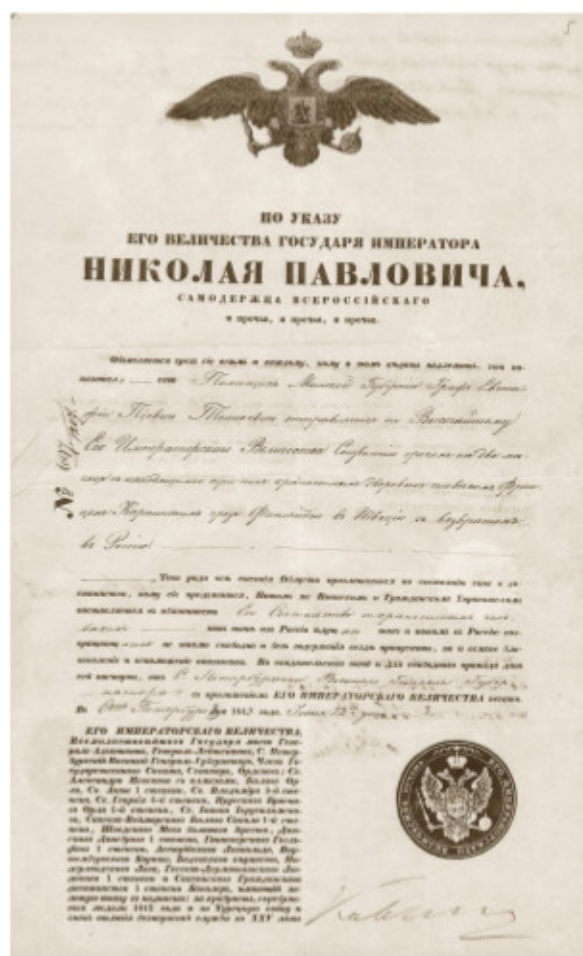
⁷⁵ [L. Szyrmerio laiškas iš Sankt Peterburgo E. Tiškevičiui j Minską], 1846–1850, ten pat, b. 189/10, l. 1r–5v.

⁷⁶ [M. Borcho laiškas iš Preilų E. Tiškevičiui [adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], 1843, 1849–01-22, ten pat, b. 189/11, l. 3r–4v, 9r–10v.

⁷⁷ [K. W. Wójcickio laiškas E. Tiškevičiui [adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], 1842-08-29, ten pat, l. 13rv.

⁷⁸ [E. K. Eichvaldo laiškas iš Sankt Peterburgo E. Tiškevičiui [adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], [1843], ten pat, l. 32r–33r, 35r–36v.

⁷⁹ [Vairių asmenų laiškas E. Tiškevičiui j Barysavą, Minską ir Slabodką [daugumoje laiškų adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], 1834–1854, ten pat, b. 11, l. 1r–36v; [Vairių asmenų laiškas E. Tiškevičiui j Lahoiską, Minską ir Vilnių [daugumoje laiškų adresato gyvenamoji vieta nenurodyta], 1841–1851, ten pat, b. 12, l. 1r–29v.

E. Tiškevičiaus kallonės j Švediją pasas (leidimas išvykti), išduotas Sankt Peterburgo karinio generalgubernatoriaus Aleksandro Kavelino. Sankt Peterburgas, 1843-06-23.

LMABV RS, f. 18, b. 189/23, l. 5r

laikotarpio dokumentas – Laikinios komisijos VVB bei prie jos esančiam muziejui kurti ir valdyti komisijos nario, Sankt Peterburgo universiteto auklėtinio Dmitrijaus Stolyfino (Дмитрий Аркадьевич Столыпин, 1846–1899) 1871 m. gruodžio 9 d. pranešimas šios komisijos pirmininkui, buvusiam Lvovo universiteto rektoriui, literatui ir etnologui Jakovui Golovackiui (Яков Фёдорович Головацкий, 1814–1888) apie vienoje iš buvusio VSM spintų rastus netvarkytus E. Tiškevičiaus rankraščius⁸⁰. Čia trumpai aprašytos jų radimo aplinkybės, anotuotas jų turinys. Iš anotacijų matyti, kad dokumente kalbama apie anksčiau aptartus VVB kolekcijos B₄ rankraščius.

1956 m. gauta dar viena vertinga dovana. Mokslinė restauracinė gamybinė dirbtuvė surado ir bibliotekai perdavė Vilniaus katedroje slėptus Vilniaus kapitulos

⁸⁰ Докладная записка Дмитрия Столыпина, Вильна, 1871-12-09, ten pat, b. 189/20, l. 21r–22v.

Karališkosios Švedijos literatūros, istorijos ir senienų akademijos nario korespondento diplomas, išduotas E. Tiškevičiui. Stokholmas, 1843-10-31. LMAVB RS, f. 31, b. 1469 (Da-55), l. 1r

Jadvyga ir Jogaila. Skulpt. Tomas Oskaras Sosnovskis. Krokava, 1886.
Autorės nuotr.

ir Lietuvos uniją, laikytas pavojingu. Valdžios nepasitenkinimą sukėlė ir faktas, kad fotografas Aleksandras Vladislovas Štrausas (Aleksander Władysław Strauss, 1834–1896) šią skulptūrą nufotografavo, išleido 5000 atvirukų ir mėgino juos išplatinti⁴⁵. Su šiomis aplinkybėmis susijęs ir Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo (Михаил Николаевич Муравьев, 1796–1866) nepasitenkinimas. E. Tiškevičius minėtame laiške prašo A. H. Kirkoro pagalbos:

Gerbiamasis Pone Adomai Geradari!

Nelaimingiausias esu žmogus dėl sunkios ligos, nė žingsnio iš namų negaliu žengti. Mauricijus [t. y. VSM ir VLAK mokslinis sekretorius Mauricijus Krupavičius (Maurycy Krupowicz, 1823–1890). – G. L.] serga, o čia, kaip jau tikriausiai žinai, Maloningojo Muravjovo raštu buvo užpulta marmuro skulptūra – atsakymą liepta duoti iki rytojaus pietų. Neišmanydamas, ką šioje bėdoje daryti, kreipiuosi su karščiausiu prašymu į Tave, Pone Adomai Geradari, kad pats būdamas užsiėmęs atsiųstum pas mane ką nors mokantį rusų kalbą – atrašyti ir išversti Sosnovskio laišką, nes pats jau to nebeišgaliu [Najniezczęśliwszy jestem człowiek dla choroby ciężkiej, ani kroku z domu wyjść nie mogę. Maurycy chory, a tu, jak wiesz pewno, zaatakowano nas piśmiennie od JWMurawiewa o grupę marmurową i jutro do południa kazano dać odpowiedź. Nie wiedząc, co mam zrobić w tej biedzie, udaję się z najgorętszą prośbą do Ciebie, Panie Adamie Dobrodzieju, ażebyś jako sam zajęty, przysłał do mnie kogokolwiek umiejącego język ruski, ażeby odpisał i przetłumaczył list Sosnowskiego, bo ja sam rady sobie dać nie potrafię]⁴⁶.

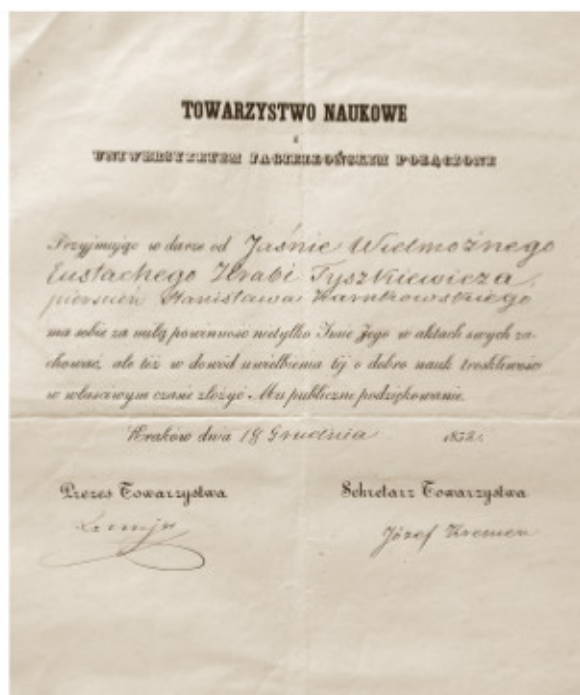
Iš stambesnių rinkinių būtina paminėti Kristupo Kraševskio (Krzysztof Kraszewski, 1859–1914) 1912 m. dovanotą rinkinį, pažymėtą antspaudu *Biblioteka Kajetana Kraszewskiego w Romanowie* („Kajetono Kraševskio biblioteka Romanove“)⁴⁷. Tai įvairių XVII–XIX a. rankraščių kopijos, kaip pažymėta apraše, surinktos E. Tiškevičiaus⁴⁸. Rankraštį sudaro 30 numeruotų sąsiuviniių. Ant pirmojo ranka užrašyta: *šp. Kajetan Kraszewski dostał te 30 zeszytów od šp. Lucjana Moraczewskiego, znanego starożytnika w Wilnie; może być, że brakujące zeszyty są w Wilnie*

⁴⁵ Plačiau apie T. O. Sosnovskį ir šiandien LMAVB vestibulyje stovintį jo kūrinių žr. *Historia sztuki polskiej: od wczesnego średniowiecza do czasów ostatnich*, red. W. Leśniewski, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1965, t. 3, p. 190–191; L. Lameński, Sosnowski Oskar, *Polski słownik biograficzny*, t. 40, Warszawa, Kraków: Instytut Historii PAN im. Tadeusza Manteuffla, 2000–2001, p. 598–601.

⁴⁶ [E. Tiškevičiaus laiškas iš Vilniaus A. H. Kirkorui į Vilnių], [1863 m. ruduo], BJ ZS PR, b. 100/82 (T–Z).

⁴⁷ [K. Kraševskio surinktas XVII–XIX a. istorinių dokumentų rinkinys], [be datos], BJ ZS SR, b. 6357 IV.

⁴⁸ Tokią prielaidą patvirtintų ant kiekvieno sąsiuvinio esantis antspaudas su įrašu *Własność Eustachego Tyszkiewicza* („Eustachijaus Tiškevičiaus nuosavybė“). Tokiu antspaudu E. Tiškevičius paprastai žymėdavo savo rinkinio egzempliorius.

Krokuvos mokslo draugijos padėka E. Tiškevičiui už padovanotą Gniezno arkivyskupo Stanislovo Karnkovskio žiedą. Krokuva, 1852–12–18. LMAVB RS, f. 31, b. 1459 (Da–69), L 102r

(„Šviesaus atminimo Kajetonas Kraševskis šiuos 30 sąsiuviniių gavo iš šviesaus atminimo Liucijono Moračevskio, žinomo senienų rinkėjo Vilniuje; gali būti, kad kiti sąsiuviniai yra Vilniuje“)⁴⁹. Taigi šį rinkinį iš L. Moračevskio įsigijo jaunesnysis Juozapo Ignacijaus Kraševskio (Józef Ignacy Kraszewski, 1812–1887) brolis, Romanovo dvaro Palenkėje paveldėtojas, rašytojas, dailininkas, kolekcininkas, astronomas Kajetonas Kraševskis (Kajetan Kraszewski, 1827–1896), kurio sūnus K. Kraševskis vėliau rinkinį perdavė BJ.

Verta paminėti ir istorikui, filologui, bibliotekininkui, bibliografui Józefui Muczkowskiui (1795–1858)⁵⁰ rašytų laišku rinkinyje rastą 1852 m. lapkričio 18 d. E. Tiškevičiaus laišką, kuriame dėkojama už jam suteiktą TNK nario diplomą ir kaip dovana siunčiamas Gniezno arkivyskupo Stanislovo Karnkovskio (Stanisław Karnkowski, 1520–1603) žiedas:

Turėjau garbės prieš kelias dienas gauti [Krokuvos] mokslo draugijos nario diplomą ir dėl to skubu pareikšti savo dėkingumą už Jūsų garbingos draugijos dėmesį mano

⁴⁹ [Įvairių dokumentų, daugiausia iš karalių Jono Kazimiero, Jono III, Augusto III ir Stanislovo Augusto laikų, kopijos, tarp kurių yra ir surinktus paties E. Tiškevičiaus], BJ ZR SR, b. 6357 IV.

⁵⁰ Plačiau apie J. Muczkowską žr. J. Kras, B. Łopuszański, Muczkowski Józef, *Polski słownik biograficzny*, t. 22, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1977, p. 247–250.

Eustachy Tyszkiewicz's Six Years in Biržai (1866–1871)

SUMMARY

In the early 19th century and the first half of the 20th century, several generations of the Counts Tyszkiewicz ruled the town of Biržai. In 1811, as the son of the major of Wielaty from the Lahoyk branch Józef Ignacy Tyszkiewicz (1724–1815), Colonel Michał Tyszkiewicz (1761–1839) bought the mortgaged Biržai domains (at that time, Upytė and Ukmergė districts of the Vilnius governorate), Biržai became the property of the Tyszkiewicz family.

The grandson of Colonel Tyszkiewicz, Count Michał Tyszkiewicz (1828–1897), a collector and traveller, was very much impressed by the activity of his older relatives of the Lahoyk branch, the archaeologists Konstanty and Eustachy Tyszkiewicz. They not only involved him in the cultural life, but also awakened his interest in archaeology. Michał Tyszkiewicz began to explore the history of ancient civilisations. While approving of Eustachy Tyszkiewicz's idea to establish a museum at the Vilnius Educational District, in 1852 Michał Tyszkiewicz gave him a collection of 1,003 coins and medals, which later became part of the Vilnius Museum of Antiquities. In later years he also generously supported the museum.

After the uprising of 1863–1864, the Vilnius Museum of Antiquities was restructured and became part of the Vilnius Public Library, and Eustachy Tyszkiewicz resigned from his position as the head of the museum and the chairman of the Vilnius Temporary Archaeological Commission. The proprietor of the Biržai majorat of that time, Michał Tyszkiewicz, invited him to settle in Biržai, in the residential Astravas Palace built on the northern bank of Lake Širvėna, where Eustachy Tyszkiewicz spent approximately six years (1866–1871).

Having come upon the early manuscripts of the Radziwiłłs in the library of the Astravas Palace, Tyszkiewicz began to collect material for the history of Biržai. Three years later, a monograph *Birže. Rzut oka na przeszłość miasta, zamku i ordynacyi* ("Biržai. A Glimpse into the Past of the Town, the Castle and

the Majorat", St. Petersburg, 1869), bearing a dedication to Michał Tyszkiewicz, was published. This excellent example of the regional history of Lithuania can serve as a guide to Biržai environs. In the words of the author himself, "I am deeply convinced that it would be highly useful for the country's history to have precise descriptions of locations like this one" (*Przejęty tém przekonaniem, że dzieje miejsc podobnych, opisane dokładnie, znaczną dla historii krajo-wój przyniosłyby korzyść*). The monograph contains valuable information about Biržai environs, karstic phenomena, ethnography, the Astravas Palace and the Counts Tyszkiewicz. While referring to the documents from the middle and the second half of the 17th century, the Biržai Castle and the period of the rule of the Radziwiłłs is widely described. The information about the reconstruction works in the castle in the second half of the 17th century remains relevant until today. Tyszkiewicz also described the library of the Astravas Palace, which contained quite many manuscripts and books in various languages. Besides books, the library also held paintings, sculptures and various items from the period of Classical Antiquity; however, information about them is scarce. The book was decorated with valuable illustrations created by the famous Warsaw lithographer Maksymilian Fajans (1827–1890). A map of the majorat was drawn by the land-surveyor of these domains Antoni Myszlou.

In addition to this monograph, it was most probably in Biržai that Tyszkiewicz compiled the collection of sources *Zródła do dziejów Kurlandyi i Semigalij z czasów Karola Królewicza Polskiego, Księcia Saskiego, z autentycznych korespondencyj ogłoszone* ("The Sources of the Past of Courland and Semigallia from the Times of the King of Poland and Duke of Saxony Charles", Krakow, 1870) and the first catalogue of Lithuanian medals published in Riga in 1871. Several smaller works by Tyszkiewicz published in 1869–1873 were probably written in Biržai. In the Biržai period, in 1866, Tyszkiewicz was conferred the names of a fellow of the Royal Archaeological Institute of Great Britain and Ireland in London, and in 1869 became a fellow of the Courland Society of Literature and Art in Mitau. While living in Biržai, Tyszkiewicz actively prepared for the First Ethnographic Exhibition of the Nations of the Russian Empire in Moscow (1867).

Biržų Šv. Jono Krikštytojo katalikų bažnyčia. Fot. Robertas Borchartas (?). Biržai, 1868 (?). Fotografija panaudota E. Tiškevičiaus knygos *Biržė. Rzut oka na przeszłość miasta, zamku i ordynacyi* („Biržai. Žvilgsnis į miesto, pilies ir ordynacijos praeitį“, Sankt Peterburgas, 1869, p. 117) iliustracijai.

LMAVB RS, f. 31, b. 1252, l. 5